

Elżbieta Aleksandrowska

Nieznany przekład epigramów Owena

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 53/2, 491-494

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ELŻBIETA ALEKSANDROWSKA

NIEZNANY PRZEKŁAD EPIGRAMATÓW OWENA

Studia nad „Monitorem“ i jego marginaliami pozwalają na dorzucenie szeregu większych lub (częściej) mniejszych przyczynków do zagadnienia percepcji w Polsce stanisławowskiej wielu popularnych ówczesnie pisarzy obcych. Takie właśnie mniejsze uzupełnienie do polskich dziejów Johna Owena (temat ten podejmował już Ryszard Ganszyniec¹) stanowi odnotowany przeze mnie w rozprawce *Johan Turesson Oxenstierna w Polsce*², z okazji obecnych tam translacji ze szwedzkiego pisarza, tomik *Myśli wybrane z francuskiego oraz Pieśni Sarbiewskiego parodie toż Wiersze na różne materie przekładania Tadeusza Platera starosty dawłuńskiego uczącego się w Konwikcie JKM Wileńskim sztuki krasomówskiej i rymotwórskiej* (Wilno 1780).

Szczegółowe zestawienie tekstów epigramatów Owena z tekstami wersji łacińskiej *Wierszy na różne materie* w książce Platera ukazuje ich identyczność, co z kolei pozwala na stwierdzenie, że dokonane z nich przekłady są przekładami łacińskich epigramatów poety angielskiego. Tłumaczenie konwiktorstwa wileńskiego jest w pewnym sensie typowym tłumaczeniem szkolnym. Cechuje je wielka wierność, wręcz dosłowność w oddaniu treści oraz nieporadność formalna mimo poprawności (konsekwentnie używany 13-zgłoskowiec, rymy dokładne, ale przeważnie gramatyczne, np. *gwalt — ryczałtem, wodzi — chodzi, losu — stosu, chory — spory*). Wiersze te zasługują na uwagę przede wszystkim z powodu ilości przełożonych epigramatów (68). Pod tym względem zajmują trzecie miejsce pośród znanych dotychczas przekładów ówczesnych. Wyprzedzają je dwa tomiki translacji Fabiana Turkowskiego, przynoszące w zamierzeniu tłumacza kompletny zbiór *Epigrammatów zabawnych, panegirycznych i moralnych*³ oraz chrono-

¹ R. Ganszyniec, *Owen w Polsce*. „Pamiętnik Literacki“, 1928, s. 60—70.

² E. Aleksandrowska, *Johan Turesson Oxenstierna w Polsce. Z warsztatu bibliografa „Monitora“*. (1). „Pamiętnik Literacki“, 1959, z. 3/4, s. 494—496.

³ *Jana Owena Anglika Epigrammata zabawne, panegiryczne i moralne z łacińskiego na wiersz ojczysty przez X. Fabiana Turkowskiego Scholarum Piarum przełożone*. T. 1—2. Warszawa 1773.

logicznie nieco późniejsze *Epigrammata wybrane* w przekładzie Feliksa Chrzanowskiego (118)⁴. Drukowany w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych“ wybór 31 epigramatów w translacji Franciszka Dionizego Książnina zajmuje już miejsce dalsze⁵. Rozrzucone zaś po „Monitorze“, nieraz bez wskazania autora oryginału, przekłady z tego poety, pióra Józefa Epifaniego Minasowicza, Józefa Andrzeja Załuskiego, Fabiana Turkowskiego i innych dotąd nie zidentyfikowanych, nie przekraczają w sumie nawet trzydziestki⁶.

Poniżej przedstawiam wykaz epigramatów Owena tłumaczonych przez Platera, w układzie pism poety angielskiego⁷.

EPIGRAMMATUM LIBER I

52 <i>In atheos</i>	—	44 <i>Na niewierzących Boga</i>
58 <i>Ad Bithynicum</i>	—	17 <i>Sekret na siwiznę</i>
85 <i>Mors</i>	—	20 <i>Śmierć</i>

⁴ *Epigrammata wybrane Jana Owena poety angielskiego w dawniejszym tłumaczeniu opuszczone, teraz z łacińskiego na polski język przez Feliksa Chrzanowskiego pisarza grodzkiego Województwa Brzeskiego przełożone*. Warszawa 1790.

⁵ *Epigrammata niektóre z Owena*. „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne“, 1773, t. 8, cz. 2, s. 361—370.

⁶ Po tytule przekładu podaje się skróty nazwisk tłumaczy: M = Minasowicz, Z = Załuski, tn = tłumacz nie zidentyfikowany.

1770, nr 73, s. 577 (*Ep. ad Arabellam Stuart l. I 57 v. 3—4*, M), s. 579 (*Ep. ad Henricum Principem Walliae l. II 5*, M); nr 82, s. 653 (*Ep. l. III 189*, M); nr 86, s. 692 (*Ep. l. I 67*, M);

1771, nr 7, s. 51 (*Ep. ad Henricum Principem Walliae l. I 34 v. 2*, M);

1774, nr 42, s. 338 (*Ep. l. III 155*, Z); nr 49, s. 391 (*Ep. ad Henricum Principem Walliae l. I 16*, Z), s. 394 (*Ep. l. I 52*, Z), s. 395 (*Ep. ad Maecenatem suum Rogerum Audoenum l. III 64*, Z), s. 395—396 (*Ep. ad Henricum Principem Walliae l. I 11*, Z), s. 396 (*Ep. l. III 66*, Z), s. 396—397 (*Ep. l. II 74*), s. 397 (*Monasticha quaedam ethica et polithica 67*, Z);

1776, nr 35, s. 283 (*Ep. ad Maecenatem suum Gulielmum Sidley l. II 9*, M); nr 45, s. 367 (*Ep. ad Carolum Eboracensem l. III 76*, M);

1777, nr 1, s. 7—8 (*Ep. l. I 65*, 142, 164; *Ep. ad Arabellam Stuart l. I 71*, 72; *Ep. ad Maecenatem suum Gulielmum Sidley l. II 99*, Turkowski);

1779, nr 59, s. 433 (*Ep. ad Arabellam Stuart 221*, tn);

1780, nr 42, s. 408 (*Ep. l. II 42 v. 1—2*, tn; przedruk: 1782, nr 105, s. 822);

1782, nr 90, s. 704 (*Monasticha quaedam ethica et polithica 67*, tn);

1783, nr 42, s. 359 (*Monasticha quaedam ethica et polithica [l II] 12 v. 1—2*).

Nadto tłumaczył Minasowicz jako wiersz Z Owena (1776, nr 45, s. 366) epigramat zamieszczony w zbiorze Turkowskiego wśród *Epigrammata amicorum Oweni in libros eiusdam* (t. 1, s. 4—5) oraz dwuwiersz *Soli fide Deo* (1771, nr 7, s. 57), którego w ogóle nie odnaleziono wśród wierszy Owena lub do Owena.

⁷ Według wyd.: *Epigrammatum Joan Oweni [...] editio postrema, correctissima et posthumis quibusdam adaucta*. Wratislaviae 1705. Liczby wskazują numerację wierszy w poszczególnych tomikach.

Układem tegoż wydania posłużono się również w przypisie 6 dla oznaczenia epigramatów przekładanych.

EPIGRAMMATUM LIBER II

168 <i>De diaeta</i>	—	30 O rozrządzeniu życia
173 <i>Quinque sensus</i>	—	7 Pięć zmysłów
174 <i>Visus</i>	—	25 Widzenie
175 <i>Auditus</i>	—	26 Słyszenie
176 <i>Odoratus</i>	—	27 Powonienie
177 <i>Gustus</i>	—	28 Smakowanie
179 <i>Obiecta sensuum</i>	—	29 Co pod zmysły podpada
186 <i>Bombyx</i>	—	23 Jedwabnik
187 <i>Dextra</i>	—	32 Prawica
193 <i>Ovis</i>	—	24 Owca
197 <i>Atramentum et charta</i>	—	33 Inkaust i papier
198 <i>Comoedia</i>	—	31 Komedja
200 <i>Satyra</i>	—	34 Satyra lub złych obyczajów szczypanie
209 <i>Stellae</i>	—	38 Gwiazdy
211 <i>Lyra</i>	—	35 Lutnia
212 <i>Auceps</i>	—	37 Łowczy
213 <i>Echo</i>	—	36 Echo odgłos

EPIGRAMMATUM LIBER III

12 <i>Herculis bivium</i>	—	18 Rozdroża Herkulesa
13 <i>De virtute</i>	—	22 O cnocie
14 <i>Horologium vitae</i>	—	45 Zegar życia ludzkiego
20 <i>Unio</i>	—	16 Jedność
21 <i>Tres tentatores</i>	—	15 Trzech kusicielów
28 <i>Miseria vitae</i>	—	19 Nędza żywota
30 <i>Catechismus</i>	—	11 Nauka chrześcijańska
31 <i>Dives</i>	—	12 Bogaty
34 <i>Spiritus Sanctus</i>	—	13 Duch Święty
35 <i>Fortitudo</i>	—	14 Męstwo
48 <i>Tentator</i>	—	46 Kusiciel
70 <i>Quod rarum, non carum</i>	—	39 Co rzadkiego a nie milego
84 <i>Ad encomiasticos</i>	—	40 Do pochwalających
152 <i>In polytheos</i>	—	43 Na wierzących wiele Bogów
165 <i>In sudore vultis</i>	—	42 Będziesz pożywał chleba w pocie czoła
171 <i>Tempus</i>	—	41 Czas
180 <i>Infernum</i>	—	3 Piekło

EPIGRAMMATUM AD D. ARABELLAM STUART LIBER I

153 <i>Ad amicum senescentem</i>	—	65 Na przyjaciela starzejącego

MONASTICHA QUAEDAM ETHICA ET POLITHICA

67 <i>Quis sit dives?</i>	—	6 Kto jest bogaty
68 <i>Liberalis</i>	—	68 Hojny szcudroblivy
75 <i>De risu</i>	—	21 O śmiechu

EPIGRAMMATUM AD CAROLUM EBORACENSEM LIBER III

119 <i>Dicacitas et prudentia</i>	—	10 Świegotliwość i roztropność

EPIGRAMMATUM AD HENRICUM PRINCIPEM WALLIAE LIBER I

76 <i>Sacerdos et populus</i>	—	9 <i>Kapłan i lud</i>
101 <i>Carbo ligneus</i>	—	5 <i>Głównia</i>

EPIGRAMMATUM AD TRES MAECENATES LIBER I (AD EDOARDUM NOEL)

43 <i>Via lata</i>	—	8 <i>Przestronna droga</i>
58 <i>O tempora</i>	—	2 <i>O czasy</i>
91 <i>Senex non est homo</i>	—	4 <i>Stary nie jest człowiek</i>

EPIGRAMMATUM AD TRES MAECENATES LIBER II (AD GULIELMUM SIDLEY)

9 <i>Axungia</i>	—	61 <i>Nasmarowanie (2 warianty)</i>
71 <i>De grege, rege et lege</i>	—	66 <i>O królu, poddanych, prawie</i>
100 <i>In Cottam pauperem</i>	—	67 <i>Na Kottę nędzarza</i>

EPIGRAMMATUM AD TRES MAECENATES LIBER III (AD ROGERUM AUDOENUM)

3 <i>Quota hora est?</i>	—	1 <i>A która godzina?</i>
31 <i>De athaeis et polytheis</i>	—	48 <i>O ateuszach i wiele bogów wierzących</i>
46 <i>Ad creditorem</i>	—	57 <i>Na pożyczalnika</i>
51 <i>In theologum malum</i>	—	58 <i>Na teologa zbrodnię</i>
52 <i>Actio et passio</i>	—	56 <i>Czynienie cierpienie</i>
53 <i>Resipiscentia et reminiscentia.</i>	—	60 <i>Zapamiętanie się i przypomnienie</i>
54 <i>Damnatus</i>	—	63 <i>Potępiońy</i>
55 <i>Beatus</i>	—	62 <i>Błogosławiony</i>
62 <i>Vita</i>	—	55 <i>Życie</i>
64 <i>In avarum parcum</i>	—	53 <i>Na wędzimuchę zmindaka</i>
66 <i>Scriptores huius saeculi</i>	—	64 <i>Pisarze tego wieku</i>
67 <i>Tres rectores mundi</i>	—	59 <i>Trzech panów świata</i>
68 <i>Votum authoris</i>	—	54 <i>Żądza autora</i>
88 <i>Methodus pecuniara</i>	—	52 <i>Sposób obchodzenia się z pieniędzmi.</i>

APPENDIX EPIGRAMMATUM

1 <i>Virtus</i>	—	49 <i>Cnota</i>
3 <i>Regula vitae</i>	—	47 <i>Prawidło życia</i>
5 <i>De rosa</i>	—	50 <i>O róży</i>
11 <i>De Thoma Pantschmanno</i>	—	51 <i>O podarkach Józefa</i>